

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ , अमरावती

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० - नुसार अभ्यासक्रम २०२४ - २०२५

विभाग - अ (Part-A)

विद्याशाखा : मानवविज्ञान (Faculty of Humanities)

त्रिवार्षिक सहा सत्रांचा पदवी अभ्यासक्रम / वाडःमय / बी . ए .

Three years Six Semester Bachelor's Degree Programme

Department Specific Core (DSC) / Subject:- Pali & Prakrit literature

(Subject Code 644) विषय : - पाली व प्राकृत साहित्य (DSC) विषय संकेतांक : - ६४५

प्रस्तावना:-

पालीभाषा ही भारतातील अत्यंत प्राचीन भाषा आहे बुद्धाचे तत्वज्ञान जाणून घेण्यासंबंधीचे महत्वाचे साहित्य पाली भाषेतच आहे. भगवान बुद्धाचे जीवन, त्याची जीवनचर्या, त्यांचे आदर्श जीवन, त्याची बुद्धत्वप्राप्ती, त्यांनी केलेले धम्मचक्र प्रवर्तन, भिक्खू संघाची स्थापना, भिक्खूनी संघाची स्थापना, तसेच जातक कथांच्या माध्यमातून बोधिसत्त्वाच्या कथा बोधपर मनोरंजनासह, ज्ञानरंजनासह, सर्वांगीन व्यक्तिमत्व विकासाच्या दृष्टीने, मानवी मूल्य जोपासण्याच्या दृष्टीने, नैतिक मूल्यावर आधारित पाली भाषेच्या अध्ययनाचा विविधांगी उपयोग आहे. मनोवैज्ञानिक, समाजशास्त्रीय, आणि आधुनिक विज्ञानाच्या दृष्टीने देखील पाली भाषा ही समृद्ध आहे. सध्याच्या संगणकीय युगात जागतिक पातळीवर पाली भाषेच्या अध्ययन अध्यापनात वाढत असलेली रुची पाहता आपल्या विद्यापीठांना देखील या अफाट ज्ञान संग्रहाचा लाभ व्हावा, या दृष्टीने पाली भाषेचे अध्ययन होणे अत्यंत उपयुक्त आहे.

programme Outcomes (POs)

- 1) गद्य पाठाच्या उतान्याचा अनुवाद करता येईल.
- 2) गद्य पाठांचा सारांश स्वतःच्या शब्दात लिहिणे शक्य होईल.
- 3) गद्य पाठातील गाथांचे संदर्भासह भाषांतर व स्पष्टीकरण करता येईल.
- 4) पद्यपाठातील गाथांना अभ्यासून सारांश सादर करता येईल.
- 5) संपूर्ण अभ्यासक्रमाचे चिकित्सक अभ्यास करून वस्तुनिष्ठ व टिकनात्मक प्रश्नांची उत्तरे देता येतील.
- 6) कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाची कौशल्य प्राप्त होतील.
- 7) गद्य व पद्य पाठांच्या अध्ययनामुळे वैज्ञानिक दृष्टी प्राप्त होईल.

Programme Specific Objective (PSOS)

- १) पाली भाषेचे अध्ययन करून त्या भाषेबद्दल आवड निर्माण करणे

२) पाली भाषेतील तत्त्वज्ञान गद्य व पद्य अशा विविध पैलूंचा विद्यार्थ्यांना परिचय करून देणे.

३) पाली भाषेतील उच्चतम नैतिक मूल्य स्त्री व पुरुष समानता संगणकीय पाली अशा आधुनिक विषयांची जाणीव करून देणे.

४) पाली भाषा ही प्राचीन भाषा असली तरी सुद्धा आजच्या काळात त्याभाषेत विविध अंगाने साहित्य निर्मिती होत आहे. त्यावर आधारित पाठाच्या माध्यमातून अधोरेखित करणे या अभ्यासक्रमाचे एक महत्त्वपूर्ण उद्दिष्ट आहे.

* पाली विषयामध्ये रोजगाराच्या विविध संधी

१) पाली भाषेचा वैज्ञानिक पद्धतीने अभ्यास केला तर आपली वर्तमान भाषा समजण्यास मदत होते श्रीलंका ब्रह्मदेश आणि लाहोर येथील भाषांवर सुद्धा पाली भाषेचा प्रभाव आहे. त्यामुळेच भारतीय

विद्यार्थ्यांना या देशांसोबत भारतीय संस्कृती संबंधी विचारांचे आदान प्रदान करता येईल.

२) शिक्षक व प्राध्यापक शासकीय व निमशासकीय स्तरावर शाळा महाविद्यालयांमध्ये पाली भाषा वर्ग सुरु आहेत व सातत्याने पाली भाषेची मागणी वाढत आहे.

३) भाषेच्या अनुवादाच्या अनेक संधी उपलब्ध आहेत

४) पुस्तक निर्मिती जनसामान्यांच्या भाषेमध्ये पाली साहित्य अनुवादित प्रकाशित करणे

५) बौद्ध संस्कार विधी करिता संधी उपलब्ध आहे

६) आकाशवाणी दूरदर्शन व उद्बोधन मार्गदर्शन कार्यास संधी उपलब्ध आहे.

७) सैन्य दलामध्ये सैनिकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी सैन्य धर्मगुरु पदावर मोठ्या प्रमाणात संधी उपलब्ध आहे

८) अनुवादक जागतिक स्तरावर पाली विषयाच्या आकर्षणाचा आवडीचा विचार करता विविध देशांमध्ये अनुवादाच्या संधी प्राप्त होऊ शकतात.

९) संपूर्ण पाली त्रिपिटक भाषांतर करण्याकरिता लहान लहान ग्रंथाच्या माध्यमाने भाषांतराच्या संधी उपलब्ध होतील.

१०) विषयना संशोधन विन्यास इगतपुरी येथे अनुवाद लिखाण प्रसार प्रचार व संशोधनाच्या संधी उपलब्ध आहे.

११) ऑनलाइन पाली भाषा शिकवणी वर्ग घेण्याची संधी प्राप्त होईल.

१२) you tubeच्या माध्यमातून पाली मधील तत्त्वज्ञान कथा व गाथा यांचे पठण करून अनेक संधी प्राप्त होतील.

१३) ताण तणावाचे व्यवस्थापन करण्याकरिता विषयनाद्वारे रोजगार संधी उपलब्ध होईल.

१४) विहारांमध्ये बुद्धाच्या धम्माचे ज्ञान सामान्य लोकांमध्ये पोहोचवता येईल.

१५) लेखन क्षेत्रामध्ये ग्रंथलेखन, कथालेखन, वृत्तलेखन व लिखाण्याच्या संधी प्राप्त होतील.

१६) धार्मिक स्थळे पर्यटनामध्ये मार्गदर्शक म्हणून संधी उपलब्ध होईल.

- १७) संशोधन करण्याकरता भारत सरकार शिष्यवृत्ती लघुशोध प्रबंध, शोध प्रबंध करण्याकरता संधी उपलब्ध
- १८) प्रेरकवक्ता प्रबोधनात्मक कार्यामध्ये योग्य प्रबोधन करता येईल.
- १९) इतिहासाच्या दृष्टीने पाली साहित्याचे फार महत्त्व आहे तो सांस्कृतिक ठेवा पाली साहित्यामध्ये समाविष्ट आहे त्याचा आज तागायत पर्यंत अभ्यास झालेला नाही तशा प्रकारचा अभ्यास करता येईल.
- २०) धर्म व दर्शनीय दृष्टीने पाली भाषेचे महत्त्व जनसामान्य लोकांना सांगता येईल.
- २१) प्राचीन काळामध्ये पाली साहित्यात जीवक नावाचा प्रसिद्ध वैद्य होता. त्याने अनेक भिक्षु राजे महाराजे व सामान्य व्यक्तींवर नैसर्गिक पद्धतीने सोप्या पद्धतीने उपचार केले. या सर्वांचा उल्लेख त्रिपिटकामध्ये वारंवार येतो त्यामुळे वैद्यकीय क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांना फार लाभ होऊ शकतो.
- २२) टेलिग्राम व यूट्यूब च्या माध्यमातून सामान्य लोकांना पाली भाषेचे मार्गदर्शन करता येईल.
- २३) विविध स्पर्धा परीक्षांमध्ये बौद्ध तत्त्वज्ञानावर विचारलेले प्रश्न सोडविण्यास मदत होईल.

संतगाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ , अमरावती

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार अभ्यासक्रम २०२४ -२५

विभाग :- ब (Part - B)

विद्याशाखा : मानवविज्ञान (Faculty of Humanities)

त्रिवार्षिक सहा सत्रांचा पदवी अभ्यासक्रम (वाड:मय स्नातक / बी . ए .)

(Three years Six Semester Bachelor's Degree Programm)

अभ्यासक्रम ; बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र पहिले स्तर - ४.५

B . A . Semester – 1 Level : 4.5

Department Specific Core (DSC) / Subject – Pali & Prakrit Literature

Subject Code :- 645

विषय : - पाली व प्राकृत साहित्य (DSC) (विषय संकेतांक - ६४५)

अभ्यासपत्रिका : - १ धम्मपद , मज्झिमनिकाय व थेरगाथा

विद्याशाखा / Faculty	मानवविज्ञान / Humanities
Programme	Three years six Semester Bachelor's Degree(B.A.)

विषय / Department Specific core(DSC)	पाली व प्राकृत साहित्य
विषय संकेतांक	६४५
स्तर /level	४.५
सत्र /Semester	Sem. I
अभ्यासपत्रिका - १ संकेतांक / course Code	६४५२०१ / 645201
अभ्यास पत्रिका १ / Course Name	अभ्यास पत्रिका : १ धम्मपद, मज्झिमनिकाय व थेरगाथा
Credit / श्रेयांक	०३
अध्यापन तास / Teaching Hours	४५ तास / 45 Hours (3 Hours /Per Week)
परीक्षा कालावधी / Exam . Duration	३ तास / Three Hours
एकूण गुण / Maximum Marks	१०० (लेखीपरीक्षा ६० गुण व अंतर्गत मूल्यमापन ४०)

अभ्यासक्रम :- बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र पहिले विषय - पाली व प्राकृत साहित्य (DSC)

अभ्यास पत्रिका : १ धम्मपद , मज्झिमनिकाय व थेरगाथा

Course Objectives / अभ्यास पत्रिकेची उद्दिष्टे	<p>१ विद्यार्थ्यांना पाली साहित्यातील ग्रंथांचे स्वरूप व महत्व कळेल</p> <p>२ विद्यार्थ्यांना पाली साहित्यातील धम्मपद ग्रंथातील तत्वज्ञान व नैतिक विचार आणि समाजात वावरताना सामाजिक बांधिलकी व सामाजिक जाणीव निर्माण होईल .</p> <p>३ थेरगाथा ग्रंथाच्या अभ्यासाने स्थविरांच्या जीवनातील त्याग अभ्यासता येईल .</p> <p>४ मज्झिम निकाय या ग्रंथाच्या अभ्यासाने जगातील सर्व प्रगतीशील संस्कृती व सर्व मानवतावादी विचार अभ्यासता येईल .</p> <p>५ थेरगाथा हा ग्रंथ अभ्यासताना विद्यार्थ्यांना प्राचीन भरतील सामाजिक स्थिती , आर्थिक स्थिती , शैक्षणिक सांस्कृतिक , भौगोलिक , धार्मिक , ऐतिहासिक आणि व्यावसिक स्थिती अभ्यासता येईल .</p>
Course outcomes /अभ्यासपत्रिकेची फलनिष्पत्ती	<p>१ धम्मपद व थेरगाथा या ग्रंथाचा अभ्यास करतांना प्राचीन भरताची व्यवस्था अभ्यासता येईल .</p> <p>२ धम्मपद हा ग्रंथ बुद्ध विचाराचा सार असल्यामुळे धम्मपदातील प्रत्येक गाथा हि बुद्धवचन आहे त्यामुळे बुद्धाचे मानवतावादी विचार विद्यार्थ्यांना अभ्यासता येईल .</p>

	<p>३ मज्झिम निकाय या ग्रंथातील सुत्ताच्या अभ्यासाने बुद्ध तत्वज्ञान समजण्यास मदत होईल.</p> <p>४ थेरगाथा आणि धम्मपद या ग्रंथाच्या अभ्यासाने विद्यार्थ्यांमध्ये विवेक बुद्धीचा विकास होईल व विज्ञाननिक दृष्टीकोनात वाढ होईल .</p> <p>५ पाली साहित्याचा अभ्यास करत असताना पाली भाषा आणि पाली व्याकरण व पाली भाषेचा इतर भाषेशी काय संबंध आहे हे अभ्यासता येईल</p>	
Unit / विभाग	Contents/ उपघटक	Lerning Hours / अध्यापन तास
Unit - I	पाली भाषा व्याकरणाची आवश्यकता व महत्व भारतीय भाषेत पाली भाषा व साहित्याचा विकास पाली भाषेचा इतर भाषेशी संबंध धम्मसंगीतीचे महत्व	७ तास
Unit - II	धम्मपद या ग्रंथाचे स्वरूप व महत्व लोकवग्गो , सुखवग्गो , पियवग्गो	७ तास
Unit - III	कोधवग्गो , मलवग्गो , मग्गवग्गो , भिक्खूवग्गो	८ तास
Unit - IV	मज्झिम निकाय ग्रंथाचे स्वरूप व महत्व माखादेव सुत्त , वसेठसुत्त, जीवकसुत्त	८ तास
Unit - v	उपाली सुत्त , अभय राजकुमार सुत्त , राहुलोवाद सुत्त रठ्ठपालसुत्त	८ तास
Unit - VI	अंगुलीमालथेर , सुनिथथेर , सोपाकथेर , अनुरुद्धथेर	७ तास

संदर्भ ग्रंथ :- १. पाली साहित्यका इतिहास , डॉ. भरतसिंह उपाध्याय, हिंदी साहित्य संमेलन प्रयाग , इलाहाबाद .

२. धम्मपद मराठी पाली , डॉ. विमलकीर्ती , समता प्रकाशन नागपूर.

३. मज्झिमनिकाय मराठी भाष्यांतर, डॉ. विमलकीर्ती, प्रगतीवादी प्रकाशन ,नागपूर .

४. थेरगाथा पाली हिंदी, डॉ. विमलकीर्ती , सम्यक प्रकाशन, दिल्ली .

अभ्यासक्रम :- बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र पहिले

विषय - पाली व प्राकृत भाषा (DSC)

अभ्यास पत्रिका : १

गुणविभागनि व प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

गुणविभागणी	लेखीपरीक्षा	६० गुण
	अंतर्गतमूल्यमापन -	४० गुण
	एकूण गुण	१०० गुण
	Exam Duration	३ तास
प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप	प्रश्न १ - युनिट १ वर आधारित - दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न २ - युनिट २ वर आधारित - दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न ३ - युनिट ३ वर आधारित - दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न ४ - युनिट ४ वर आधारित - दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न ५ - युनिट ५ वर आधारित - लघुत्तरी प्रश्न	०६ गुण
	प्रश्न ६ - युनिट ६ वर आधारित - लघुत्तरी प्रश्न	०६ गुण
अंतर्गत मूल्यमापण (Internal Assessment)	१ . अभ्यासक्रमावर आधारित घटकावर गृहपाठ (Assignment)	२० गुण
	२ . अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न चाचणी (MCQ)(Class Test)	२० गुण
	एकूण गुण	६० + ४० = १००

संतगाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ , अमरावती

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार अभ्यासक्रम २०२४ -२५

विभाग :- ब (Part - B)

विद्याशाखा : मानवविज्ञान (Faculty of Humanities)

त्रिवार्षिक सहा सत्रांचा पदवी अभ्यासक्रम (वाड:मय स्नातक / बी . ए .)

(Three years Six Semester Bachelor's Degree Program)

अभ्यासक्रम ; बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र दुसरे स्तर – ४.५

B . A . Semester – II Level : 4.5

Department Specific Core (DSC) / Subject – Pali & Prakrit Litreture

Subject Code :- 645

विषय : - पाली व प्राकृत साहित्य (DSC) (विषय संकेतांक – ६४५)

अभ्यासपत्रिका :- १ सुत्तनिपात व शेरगाथा

विद्याशाखा / Faculty	मानवविज्ञान / Humanities
Programme	Three years six Semester Bachelor's Degree(B.A.)
विषय / DepartmentSpcecific core(DSC)	पाली व प्राकृत साहित्य
विषय संकेतांक	६४५
स्तर /level	४.५
सत्र /Semester	Sem. II
अभ्यासपत्रिका – १ संकेतांक / corse Code	६४५२०१ / 645201
अभ्यास पत्रिका १ / Course Name	अभ्यास पत्रिका : १ सुत्तनिपात व शेरगाथा
Credit / श्रेयांक	०३
अध्यापन तास / Teaching Hours	४५ तास / 45 Hours (3 Hours /Per Week)
परीक्षा कालावधी / Exam . Duration	३ तास / Three Hours
एकूण गुण / Maximum Marks	१०० (लेखीपरीक्षा ६० गुण व अंतर्गत मूल्यमापन ४०)

अभ्यासक्रम :- बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र पहिले विषय – पाली व प्राकृत साहित्य (DSC)

अभ्यास पत्रिका : १ सुत्तनिपात व शेरगाथा

Course Objectives	१ . विध्यार्थ्यांना पाली साहित्यातील ग्रंथाचे स्वरूप व महत्व कळेल
-------------------	---

/ अभ्यास पत्रिकेची उद्दिष्टे	<p>२ . विद्यार्थ्यांना पाली साहित्यातील सुत्तनिपात ग्रंथातील तत्वज्ञान व नैतिक विचार आणि समाजात वावरताना सामाजिक बांधिलकी व सामाजिक जाणीव निर्माण होईल .</p> <p>३ . श्रेयगाथा ग्रंथाच्या अभ्यासाने स्थविरांच्या जीवनातील त्याग अभ्यासता येईल .</p> <p>४ . सुत्तनिपात या ग्रंथाच्या अभ्यासाने जगातील सर्व प्रगतीशील संस्कृती व सर्व मानवतावादी विचार अभ्यासता येईल .</p> <p>५ . श्रेयगाथा हा ग्रंथ अभ्यासताना विद्यार्थ्यांना प्राचीन भरतील सामाजिक स्थिती , आर्थिक स्थिती , शैक्षणिक सांस्कृतिक , भौगोलिक , धार्मिक , ऐतिहासिक आणि व्यावसिक स्थिती अभ्यासता येईल .</p>	
Course outcomes /अभ्यासपत्रिकेची फलनिष्पत्ती	<p>१ . सुत्तनिपात व श्रेयगाथा या ग्रंथाचा अभ्यास करतांना प्राचीन भरताची व्यवस्था अभ्यासता येईल .</p> <p>२ . सुत्तनिपात हा ग्रंथ बुद्ध विचाराचा सार असल्यामुळे धम्मपदातील प्रत्येक गाथा हि बुद्धवचन आहे त्यामुळे बुद्धाचे मानवतावादी विचार विद्यार्थ्यांना अभ्यासता येईल .</p> <p>३ . सुत्तनिपात या ग्रंथातील सुत्ताच्या अभ्यासाने बुद्ध तत्वज्ञान समजण्यास मदत होईल .</p> <p>४ . श्रेयगाथा या ग्रंथाच्या अभ्यासाने विद्यार्थ्यांमध्ये विवेक बुद्धीचा विकास होईल व विज्ञाननिक दृष्टीकोनात वाढ होईल .</p> <p>५ . पाली साहित्याचा अभ्यास करत असताना पाली भाषा आणि पाली व्याकरण व पाली भाषेचा इतर भाषेशी काय संबंध आहे हे अभ्यासता येईल</p>	
Unit / विभाग	Contents/ उपघटक	Lerning Hours / अध्यापन तास
Unit – I	<p>सुत्तनिपात ग्रंथाचा परिचय</p> <p>सुत्तनिपात ग्रंथातील सुत्ताचा परिचय</p> <p>सुत्तनिपात ग्रंथातील सुत्ताचे महत्व</p> <p>सुत्तनिपात ग्रंथातील तथागत बुद्धाचे तत्वज्ञान</p>	७ तास
Unit – II	<p>धनियसुत्त , कासिभारद्वाजसुत्त</p> <p>पराभवसुत्त , हेमवतसुत्त</p>	७ तास
Unit – III	<p>रतनसुत्त , धम्मचरियसुत्त</p> <p>महामंगलसुत्त , विजयसुत्त</p>	८ तास
Unit – IV	अनिच्च , दुक्ख , अनत्त , पटीच्चसमुत्पाद	८ तास

	अरियोअडुगीको मगो	
Unit – v	थेरगाथा या ग्रंथाचे स्वरूप व महत्व चुंदत्थेरगाथा , नागसमालथेरगाथा सुनितथेरगाथा	८ तास
Unit – VI	सारीपुत्तथेरगाथा , महाकस्सपत्थेरगाथा महामोगल्लानत्थेरगाथा , आनंदत्थेरगाथा	७ तास

संदर्भ ग्रंथ :-

१. पाली साहित्यका इतिहास , डॉ. भरतसिंह उपाध्याय हिंदी साहित्य संमेलन प्रयाग , इलाहाबाद
२. सुत्तनिपात मराठी, डॉ. विमलकीर्ती , समता प्रकाशन नागपूर
३. पाली व्याकरण , डॉ. विमलकीर्ती, प्रगतीवादी प्रकाशन ,नागपूर .
४. थेरगाथा पाली हिंदी, डॉ. विमलकीर्ती , सम्यक प्रकाशन, दिल्ली .
५. सुत्तनिपात , डॉ. धर्मरक्षित , ज्ञानमंडळ प्रकाशन वाराणशी .

अभ्यासक्रम :- बी . ए . प्रथमवर्ष : सत्र दुसरे

विषय – पाली व प्राकृत भाषा (DSC)

अभ्यास पत्रिका : २

गुणविभागनि व प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

गुणविभागणी	लेखीपरीक्षा	६० गुण
	अंतर्गतमूल्यमापन -	४० गुण
	एकूण गुण	१०० गुण
	Exam Duration	३ तास
प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप	प्रश्न १ – युनिट १ वर आधारित – दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न २ – युनिट २ वर आधारित – दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण

	प्रश्न ३ – युनिट ३ वर आधारित – दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न ४ – युनिट ४ वर आधारित – दीर्घोत्तरी प्रश्न	१२ गुण
	प्रश्न ५ – युनिट ५ वर आधारित – लघुत्तरी प्रश्न	०६ गुण
	प्रश्न ६ – युनिट ६ वर आधारित – लघुत्तरी प्रश्न	०६ गुण
अंतर्गत मूल्यमापण (Internal Assessment)	१ . अभ्यासक्रमावर आधारित घटकावर गृहपाठ (Assignment)	२० गुण
	२ . अभ्यासक्रमावर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न चाचणी (MCQ)(Class Test)	२० गुण
	एकूण गुण	६० + ४० = १००

*****